

אדם — ע' בראשונים להלן (עד). לענין כתישה, שאיננה אב-מלאכה (ודלא כפרש"י), לפי שאין העניים רגילים בה, הגם שהיתה במשכן. ובדומה לזה (להלן עד): הטוה על גבי הבהמה פטור, הגם שנשים חכמות עשו כן במשכן).

*

ל"ט אבות מלאכות מחולקות לארבע קבוצות: י"א מלאכות בסדר הכנת הפת, י"ג בהכנת הבגד, שבעה מלאכות בעורות ועוד שמונה מלאכות שונות. וכנגד זה מנין הכריכות הנהוג בעשיית הציצית — ל"ט כריכות, מחולקות גם הן לשבעה, שמונה, י"א וי"ג. ועל שניהם, השבת והציצית, נאמר (בנדרים כה. ובירושלמי ברכות א,ה) שהן שקולות כנגד תרי"ג מצוות. (בשם רמ"י מאיזביצא. מובא ב'לקוטי מי השלוח' עמ' רעג). וראה להלן עד: 'האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות. תנורא — חייב משום שמונה... חלתא — חייב אחת עשרה חטאות. ואי חייטיה לפומיה — חייב שלש עשרה חטאות'. הנה שוב תבנית זו, ד' ח' י"א י"ג, הלא דבר הוא).

דף עד

הערות באורים וציונים

ז'ליחשב נמי כותש? אמר אביי: שכן עני אוכל פתו בלא כתישה... — יש מפרשים שהכותש הוא אב-מלאכה נפרד, אלא שאינו מנוי במשנה מהטעם האמור. ואם ידוש ויכתוש בהעלם אחד — חייב שתיים. (כן צדד מהר"ם בדעת רש"י וכ"כ בחדושי בית מאיר והרש"ש, ועע"ש). אך יש סוברים שהוא 'אב' אחד עם דש. (כן כתב בתוס' הרי"ד).

(יש לשאול, הלא לרבי שדרש ל"ט אבות מלאכות מן הכתובים, צריך לומר שהכותש אינו 'אב' לעצמו. ועל כרחו לחלק בין בורר ומרקד וזורה שהם אבות חלוקים, לפי שהן פעולות הנוהגות בכל פת, ובין כותש שאינה פעולה תמידית, הלכך אינה חשובה דיה להוות אב נפרד מדש. ואם כן, מהיכי תיתי לומר שהכותש הוא אב נפרד.

ודוחק לומר שלרבי דש וכותש נחשבים שתיים, וכן בורר ומרקד וזורה אינם נמנים אלא בשתיים. ועל כן נראה לכאורה שכוונת רש"י היא שהכותש נחשב אב אחד עם דש, וכפשוטו לשונו 'בכלל דש היא'. וכן הבין דברי רש"י המנחת-היניח (מוסך השבת 'הדש' ב).

ועל אריכות לשון רש"י ע"ע בחדושי רא"מ הורביץ. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א עט, א וח"ו צו, ג. בתוס' רא"ש משמע שהכותש איננו אב, שאין נחשב 'אב' אלא מה שעני ועשיר רגילים לעשות. ונראה שלדעתו הוא תולדה דדש או של בורר (ערמב"ן). וגם רבנו חננאל כתב שהיא כתולדה).

דבא אמר: הא מני רבי היא' — ע' במצוין בסוטה ח:.

זכי מותר לאפות פחות מכשיעור' — רש"י כאן כתב שאסור מן התורה, כדין 'חצי שיעור' שבכל מקום. (וכן כתב הגהות אשר"י להלן רפ"ח). ואולם יש דעות הסוברות ש'חצי שיעור' במלאכות שבת אינו אסור אלא מדרבנן. [יש סברה שלא נאסר חצי שיעור מן התורה אלא באיסורי אכילה (הכס צבי ועוד).

ויש סברה (עפ"י רשב"ם ב"ב נה:): שפחות מכשיעור במלאכות שבת אינו נכלל ב'מלאכת מחשבת' הלכך מותר מן התורה] — ע' פירוט שיטות הראשונים והאחרונים בענין, בספר מאור ישראל (לגר"ע יוסף שליט"א) — כאן; באור הלכה שמ, א ד"ה על; הר צבי; אנצקלופדיה תלמודית ערך 'חצי שיעור'.
ויש להוסיף את דברי האחרונים ז"ל בענין 'חצי שיעור' באיסור בל יראה ובל ימצא — ע' נודע ביהודה צא; גדולי ציון לה; חזון איש או"ח קטו, יד. וע"ע בערוך לנר כריתות ז. ערוך השלחן רמב, לה; חדושי הנצי"ב יומא עד.
(ע"ע במובא לעיל עג. ולעיל ג. אודות 'חצי מלאכה').

'היו לפניו שני מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח — רב אשי מתני פטור, רבי ירמיה מדיפתי מתני חייב...' — התוס' והרא"ש סוברים שאין חילוק בין אוכל ופסולת ובין שני מיני אוכלין, מה שחפץ בו עתה — נידון כ'אוכל', ומה שאינו חפץ בו — כ'פסולת'.
ולפי שיטתם (כדעת רבנו חננאל), אין התר לברור לאלתר אלא בצירוף שני תנאים נוספים: שיברור ביד וגם יטול את מה שחפץ בו עתה.
והרמב"ן צדד לפרש שרב אשי ורבי ירמיה מדפתי נחלקו רק בשני מיני אוכלין, כאשר בורר בקגון ובתמחוי לכו ביום, האם חייב אם לאו. אבל באוכל ופסולת — דברי הכל חייב.
[ולפי זה משמע שמותר לברור שני מיני אוכלין ביד לאלתר, אפילו אם מוציא ומניח את הדבר שאינו חפץ בו עתה. (וכן כתב רא"מ הורביץ בדעת הרמב"ם. ומפרש מחלוקת רב אשי ורבי ירמיה מדיפתי, בבורר לאלתר בקגון ובתמחוי. אבל בפסולת ואוכל דברי הכל חייב כשמוציא הפסולת). ואולם לבסוף נקט הרמב"ן לעיקר כפירוש רבנו חננאל].
(עוד בבאור שיטת הרמב"ם בשני מיני אוכלין — ע' בית יוסף (ר"ס שיט); מגיד משנה (שביתת עשור א, ג); שו"ת אור לציון — סו"י כז).

(ע"ב) 'האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן' — התוס' כתבו: דוקא בסילקא שייך טחינה ולא בשאר ירקות. וכתבו כמה ראשונים: אין איסור משום טוחן אלא בכגון סילקא שאינה נאכלת כמות שהיא אלא על ידי חיתוך דק, אבל ירקות הנאכלים כמות שהם, מותר. (עפ"י 'חדושי הר"ן' בשם הרא"ה; ריטב"א ועוד.
והרמב"ם כתב (שבת ז, ה, כא, יח): שמחתך הירק כדי לבשלו. (וכ"כ בפסקי הרי"ד). ויש מפרשים (ע' מאור ישראל כאן) שבא לומר שאינו חייב אלא אם בחיתוך זה מכשירו ומתקנו לאכילה. ואולם בפ"ח הט"ו סתם וכתב 'המחתך ירק תלוש הרי זה תולדת טוחן'. והמנחת-חינוך (טוחן, ב) נקט שלהרמב"ם אין חילוק בין הירקות. ופרש 'כדי לבשלו' — לאפוקי אם טוחן לאכלו לאלתר, וכדלהלן.
ויתכן מאד שגם כוננת התוס' כחילוק זה שכתבו הראשונים, בין סילקא שאינו נאכל כמות שהוא, לשאר ירקות. אלא שבתוס' הרא"ש כתב דוקא בסילקא שייך טחינה, שכן דרכה בכך, שלא כשאר ירקות. וכיוצא בזה בעל העיטור (יום טוב, יב). וכן נראה בתרומת הדשן (נו) שהבין כן בתוס'.
ואולם דעת כמה ראשונים, שהוא הדין לכל חיתוך דק של פירות וירקות, חייב משום טוחן. (עפ"י סמ"ג ל"ת סה; אור זרוע ח"ב ס בשם רשב"ם; שו"ת הרשב"א ח"ד עה; יראים קב). וכן פסק השלחן-ערוך (שכא, יב). וכתבו הפוסקים שיש ליהדר בזה מאד, כי שיעור דקותן לא נודע. וצריך שיעשה חתיכות גדולות קצת. (עפ"י באור הלכה שם).
מן הצד השני, דעת רבנו חננאל (וכן כתב הערוך 'סלת') והרא"ש, שאין שייכת כלל מלאכת טחינה בחיתוך דק דק, ואפילו סילקא שאינה נאכלת כמות שהיא. ופרשו 'דפריס סילקא' — בריסוק וכתושה.

(וצריך עיון לשיטה זו במה שאמרו להלן שהעושה כוורת חייב י"א חטאות, ופרש"י ועוד, שבחילוק הקנים לארכם, לשתיים או שלש חתיכות, חייב משום טוחן. וצריך לומר ששם שונה, שאף בחיתוך כזה נחשב לטוחן, כי בכך הוא מתקן הקנה לשימוש הראוי. אבל הסילקא יכול להאכל גם ללא חיתוך. יצוין שהערך ('חלתא') לא מנה מלאכת 'טוחן' בעשיית הכוורת, ואולי לפי שיטתו הוא, שאין לחייב על חיתוך משום טוחן).

ואם חותך המאכל סמוך לאכילתו — כתב הרשב"א (בתשובה ח"ד עה. ומובא בר"ן כאן) שמוותר הדבר, כדין בורר לאלתר. וכן נקט הבית-יוסף ועוד אחרונים (שכא) לעיקר. ומכל מקום כתב שנכון להחמיר לצאת ידי כל הדעות, [כי יש שחולקים על הרשב"א בזה — ע' בשלטי-הגבורים], לחתוך בחתיכות גדולות קצת. וכן כתב המגן-אברהם. וכן הביא המשנה-ברורה (שם סקמ"ה) להלכה. אלא שהוסיף שהנוהגים לחתוך הבצל דק דק סמוך לאכילה ממש, יש להם על מה שיסמוכו ואין למחות בידם. ויש פוסקים שמתירים כן אף לכתחילה, שהרי דעת הרבה פוסקים שאין איסור משום 'טוחן' בחיתוך ירק הנאכל כמות שהוא, כאמור. ודעת ר"ח והרא"ש שמוותר בכל אופן. ודעת הרשב"א ועוד ראשונים, שמוותר סמוך לסעודה. (עפ"י שו"ת יחיה דעת ח"ה כו; מאור ישראל כאן. וכתב שכן פשט המנהג. וכן נקט לעיקר באגרות משה (או"ח ח"ד עד 'טוחן' ב. אלא שכתב שאולי לבעל נפש ראוי להחמיר שלא לעשות דק דק אבל לצורך גדול אין להחמיר. ובשו"ת אור לציון (ח"א כח) כתב שיש להקל על ידי שינוי, ע"ש). ואולם החזון-איש (נז) פקפק בעיקר ההתר שכתב הרשב"א, לחתוך סמוך לאכילה, וכתב שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים. והסיק שאין להתיר למעך בנגות לתינוק אלא על ידי שינוי, בקת הסכין או קת הכף והמזלג. 'ולבריאות התינוק אין השינוי מזיק שאין כאן שינוי בתוצאות השחיקה, אלא שיש כאן שינוי בעבודתו של השוחק שצריך טרחא טפי'.

'תולש חייב משום גזוז' — על מחלוקת הראשונים כאן בענין מריטת נוצות ביום טוב לצורך שחיטה — ע' בבכורות כה.

והתופר שתי תפירות. והא לא קיימא? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן' — ואם תאמר, תיפוק ליה לחייבו משום 'קושר'?' — מכאן למד רבי אליעזר ממיץ, שהקושר קשר אחד אינו חייב משום 'קושר', וכאן מדובר כשלא קשר אלא קשר אחד, ולכך אין לחייבו משום משום 'קושר' אלא משום 'תופר' בלבד. (ר"ן. והרמב"ן פרש: לא שקשרן ממש אלא שמרכיבים זה על זה כעין קשר. וברי"ד: שעשה קשר שאינו של קיימא. ואם עשה של קיימא — חייב שתיים, משום תופר ומשום קושר. יש סוברים (דלא כהר"ד ועוד) שאם תפר וקשר קשר גמור אינו חייב אלא אחת — לפי שהן שתי מלאכות מענין אחד. ע' בשו"ת אבני נזר או"ח קפ; שבט הלוי ח"א קו).

דף עה

'שכן יריעה שנפל בה דבא קורעין בה ותופרין אותה' — על תיקון כלי המקדש ובגדי כהונה שנפגמו או נקרעו — ע' במובא בזבחים פח.

דף עד

- קג. א. מהם חילוקי דיני 'בורר' המבוארים בסוגיא?
 ב. הפורם סילקא (= תרד) בשבת / החותך עצים דקים — מה דינו?
 ג. המשליך יתד לתוך התנור / המרתיח זפת — מה דינו?
 ד. כמה חטאות מתחייב העושה חבית / תנור / כוורת בשבת?
 ה. מה דינו של הטווה צמר על גבי הבהמה בשבת?
 ו. מה דינו של התולש את הכנף, הקוטמו והמורטו?
 ז. מהו שיעור תפירה שחייבים עליה בשבת?
- א. הבורר כדי לאכול לאלתר (הוא או אחרים. עפ"י תוס') — מותר לכתחילה (עולא, אביי ורבא). ברירה לבו ביום — לעולא מותר. לאביי ורבא — חייב חטאת.
 ברירה ביד — רב יוסף התייר. בקנון ובתמחוי — לרב יוסף ורב אשי, פטור אבל אסור. לרבי ירמיה מדפתי משמע שחייב. בנפה ובכברה — חייב לדברי הכל.
 ברירת אוכל מתוך פסולת — לרב המנוא, מותר. ונסתפק רב דימי בדעת רב ביבי שמא אוסר לברור אוכל מתוך פסולת.
- א. כתב רבנו חננאל, וכן נקטו התוס' הרמב"ן והר"ן והרי"ד: אין התר לברור לאלתר אלא ביד, אבל בקנון ובתמחוי — אסור ופטור, ובנפה וכברה — חייב.
 ולבו ביום — אפילו ברר ביד חייב חטאת לאביי ורבא, שהלכה כמותם.
 עוד כתבו הראשונים (ר"ח, רי"ף, רמב"ן ור"ן). וכן דעת רוב הפוסקים — ע' באה"ל ש"ט, ד: אין התר לברור לאלתר אלא אוכל מתוך פסולת, אבל הבורר פסולת מתוך אוכל — חייב חטאת. (ומכלל זה שאסור לברור אוכל מתוך הפסולת אלא לצורך אכילתו לאלתר. והתוס' פרשו שבוה נסתפק רב דימי, האם מותר לברור אוכל מתוך פסולת לפני הגשת המאכל לשלחן). יש מי שחידש שבקנון ותמחוי וכיוצא בזה, אפילו ברר פסולת מתוך אוכל — אינו חייב, וגרע מבורר בידו, כי מכל מקום שינה מן הדרך. (עפ"י שו"ת אור לציון ח"א כז, ד-ה).
- ב. שיעור 'אלתר' פרש רבנו חננאל: לאותה סעודה שהוא מיסב בה. והכל כפי דרכו של אותו אדם לסדר את המאכלים לסעודה (ע' אגרות משה או"ח ח"ד עד 'בורר' ג).
 ג. לדעת התוס', זה שהתירו בברירת אוכל מתוך הפסולת, דוקא כאשר האוכל מרובה מן הפסולת, אבל כשהאוכל מועט והפסולת מרובה — דרך הברירה להפך, להוציא האוכל מתוך הפסולת. והרמב"ן והר"ן חולקים.
- חזקה אמר: הבורר תורמסין מתוך פסולת שלהן — חייב. ובארו בגמרא, ששונים התורמסים מתוך שנשלקים הרבה, אם לא יטלום — יסריחו, לכך נטילתם דינה כנטילת פסולת מתוך אוכל.
 יש גרסאות ופירושים אחרים (מובא ברש"י): כאשר נוטל התורמסין לאחר השליקות הראשונות מתוך שאר מינים, הואיל ואם לא יישלקו עוד הריהם מסריחים, שלא כשאר המינים — לכך נחשבים התורמסים ל'פסולת' ושאר המינים ל'אוכל'.
 פירוש נוסף: כיון שהתורמסים נשלקים הרבה, בנטילתם ביד הם נימוחים, ולכך נידונים כ'פסולת' בנטילתם.
- ברירת שני מיני אוכלין — משמע בסוגיא שהאוכל שהוא חפץ בו עתה דינו כ'אוכל', וזה שאינו חפץ בו — דינו כ'פסולת' (עפ"י תוס' ורא"ש).

א. יש סוברים ששני מיני אוכלין מותר לברור כל אחד מהם, כשרוצה לאכול לאלתר, שלא כדין אוכל ופסולת. ורק בשני מיני אוכלין נחלקו רב אשי ורבי ירמיה מדפתי, אם בקנון ובתמחוי חייב או פטור.
ב. משמע בסוגיא שמותר לשטוח מינים שונים כדי שיתפורו ויהא מותר ליטול מהם את הצריך. והיא עצה טובה לברור סכו"ם, על ידי זריקתם על השלחן שיתפרדו (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד עד 'בורר' יא. וע' הר צבי כאן).
ברירה פחות מכשיעור רב חסדא (/ רבה) התיר, (שסבר דרך אכילה היא. תוס'). ורב יוסף אסר. רש"י כתב שאסור מן התורה, כדין 'חצי שיעור' שבכל מקום. ואין הדבר מוסכם.

ב. הפורם סילקא (לחתיכות דקות מאד. עפ"י רש"י ותוס' קיד:) והחותך עצים דקים לחתיכות קטנות (לצורך הבערתם) — חייב משום טוחן (עפ"י רש"י. וע' רי"ף. והרמב"ם פרש הנוטר עצים וחייב משום הנסורת). אמר רב אשי: אם מקפיד לחתוך במדה — חייב משום מחתך.
א. כתבו התוס': דוקא פורם סילקא, (שכן דרכה בכך. תורא"ש), ולא שאר ירקות. ויש מפרשים: דוקא בירק שאינו נאכל כמות שהוא, וצריכים לחתכו דק כדי לבשלו.
ב. כתב הרשב"א בתשובה (ח"ד עה. ומובא בר"ן), לא אסרו פרימת סילקא אלא במחתך לאכול מחר או לאחר שעה, אבל לאכול לאלתר — מותר, כמו לענין בורר. ויש חולקים על כך. וכתב הבית-יוסף שמותר מין הדין ומכל מקום נכון לעשות הסלט מחתיכות גדולות קצת ושיאכלוהו לאלתר (וכן פסק המשנה-ברורה שכא סקמ"ה. והחזו"א נג) פקפק בעיקר ההתר לטחון כדי לאכול לאלתר).
ג. מותר לחתוך צנן ומלפפון וכדו' לפרוסות דקות מאד (עפ"י מנחת שלמה צא, יג; אגרות משה או"ח ח"ד עד 'טוחן' ג).

ג. המשליך יתד (כן פרש"י. והרי"ף פרש: גללי בהמה) לתנור, וכן המרתיח זפת [אעפ"י שעושה כן כדי להקשותו] — חייב משום מבשל, בגלל הריפוי והריכוך.

ד. אמר רבא: העושה חבית (של חרס) בשבת — חייב שבע חטאות.
רש"י: משום טוחן, בורר, מרקד, לש, ממחק, מבעיר, מבשל.
והתוס' כתבו לחייב משום בונה. וכן הרי"ד מנה 'בונה' והוציא 'בורר', כי כשמרקד מוציא כל הפסולת וכל הצרורות שבו. ואפשר שהתוס' אינם מונים 'טוחן', וכדעת הסוברים שאין טוחן אלא בגידולי קרקע (ע' תרומת הדשן נו; או"ח שכא, ט. ואולם ע' חזו"א נז).
והערוך ('חבית') מנה 'בונה' ו'מכה בפטיש', והשמיט מרקד וממחק.
הרו"ה השמיט טוחן והוסיף חורש — כאשר חפר גומא ליטול העפר, ובאופן שצריך גם לגומא.
תנור — חייב שמונה. (שלאחר צירופו טחו בטפילה, וזהו גמר מלאכתו וחייב משום 'מכה בפטיש', משא"כ בחבית שהיא נגמרת מאליה בתנור. רש"י).
כוורת — אחת עשרה.
רש"י: קוצר ונוטע (— בזמירת הקנים), מעמר, בורר, ממחק, טוחן (— כשבקע הקנים), מחתך, מיסך, עושה שני בתי נירין, אורג, מכה בפטיש. בכוורת אין לחייב משום 'בונה', כי אריגתה היא בנייתה, וכיון שמחשב 'אורג' אי אפשר לחשב 'בונה'. תורי"ד.

רבנו חננאל (וכ"ה בערוך) השמיט טוחן וממחק והכניס דש (— כשמקלף הקנים) ובונה (וע' שבט הלוי ח"א קיג).
 עשה לה שפה בפיה — שלש עשרה. (נוספים: תופר וקושר. ויש אומרים תופר וטווה. ער"ה; שבט הלוי ח"א קא, ג).

ה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הטווה צמר שעל גבי בהמה בשבת — חייב שלש חטאות; משום גוזו, מנפץ וטווה. רב כהנא אמר: פטור, שאין זו דרך גזיזה ניפוץ וטויה. [ואעפ"י שכך עשו נשים חכמות-לב במלאכת המשכן, אין זו דרך כל אדם, הלכך נחשב 'כלאחר יד'].
 ו. התולש את הכנף מן העוף (בין מחיים בין לאחר מיתה. ראשונים) — חייב משום גוזו. הקוטמו (= חותך את קצהו, וראוי להניחו בכר וכסת) — חייב משום מחתך. והמורטו — חייב משום ממחק.

ז. התופר שתי תפירות — חייב. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן (בקצות החוט, שאם לא כן אין התפירה מתקיימת ופטור).

דף עה

קד. א. אלו שלש הלכות מובאים בסוגיא מרב זוטרא בר טוביה בשם רב?

ב. הצד חלזון ופוצעו בשבת — מה דינו?

ג. השוחט בשבת — משום מה הוא חייב?

ד. המולח עור ומעבדו — כמה הוא חייב?

ה. המולח בשר בשבת — מה דינו?

ו. על אלו דברים חייבים משום 'ממחק', 'מחתך', ו'מכה בפטיש'?

ז. מהו חומר במוחק מבכותב?

ח. האם חייבים על עשיית תולדה במקום אב?

ט. המיסך ואורג ושובט ומדקדק בהעלם אחד — כמה חייב?

א. אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב:

המותח חוט של תפירה בשבת (בבגד התפור, ובמתיחתו מתהדקים חלקי האריג. רש"י) — חייב חטאת. דוקא חוט התפור, ולא שרוך המושחל בנקבים (רי"ד ועוד). ובשתי תפירות אינו חייב אלא אם קשר לאחר מתיחתו, אבל אם יש שם יותר משתי תפירות, חייב במתיחת החוט ללא קשירה (פוסקים שמו"ו. וע' שפת אמת; חיי אדם; שבט הלוי ח"ה קעג);

והלומד דבר אחד (אפילו מדברי תורה. פוסקים) מן המגוש [מין האדוק בעבודה זרה, מגדף תמיד ומסית אנשים לע"ז] — חייב מיתה. [אבל ממכשף מותר ללמוד עניני כישוף וכדו'] — כדי להבין ולהורות. ומכשף שהוא מין — לדעת הב"ח אסור ללמוד ממנו אפילו עניני כישוף, והש"ך מתיר. יו"ד סוס"י קעט]; —

והיודע תקופות ומזלות ואינו חושב — אסור לספר הימנו.

[אמר רב שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב — עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו.